

Mészáros Gábor

A PÉCSI SZÁL

AVAGY VONATOZÁS AZ ISMERETLENBE...

Bár az akadémiai szabadság legjelentősebb támadásaként a CEU ellehetetlenítését tartják számon és hozzák fel példaként is külföldön (értelemszerűen az intézmény nemzetközi reputációja miatt), az egyetemeket és az akadémiai szabadságot ért legerőteljesebb, „egész pályás letámadás” 2019-ben kezdődött, majd 2020–21-ben gyorsult fel. Ennek eredményeként az állam formálisan kivonult a felsőoktatási intézmények jelentős többségének „fenntartásából”, mindössze a fővárosban maradt néhány, az állami fenntartású modell hírmondói-ként.¹ Bár az általános, hazai tendenciáktól meglehetősen nehéz teljesen elvonatkoztatni, de a következőkben egy vidéki egyetemre, a magát Magyarország legrégebbi egyetemének tekintő Pécsi Tudományegyetemre² (továbbiakban: PTE) és annak modellváltására fókuszálok. A fórumírás jellegéből adódóan az olvasó egy tanulmányhoz képest több személyes élménnyel, véleménnyel fog találkozni, ráadásul a szöveg tartalmát az is meghatározza, hogy abban az időszakban az állam- és jogtudományi kar általános dékánhelyettese voltam, így az elemzés fókuszában a jogi karon történtek állnak.

2017-re már a nemzetközi szaksajtó is evidenciaként kezelte a magyar akadémiai szabadság hanyatlását és ezzel összefüggésben az autokrata rezsim azon szándékát, hogy a tudományos életet, így az egyetemeket is lojálissá tegye.³ Ennek eléréséhez az autokratikus legalizmus jól bevált eszközét⁴, a jogalkotást használta és használja a mai napig a kétharmados parlamenti többség. Az első, egyetemeket érintő változtatás, a felsőoktatási törvényt 2014. július 24-től módosító 2014. évi XXXVI. törvény volt, amely leginkább arról ismert, hogy bevezette a kancellári rendszert a felsőoktatási intézményekben. Bár a módosítást követően a rektor továbbra is a felsőoktatási intézmények „első számú felelős vezetője és képviselője” maradt, az új pozíció létrejöttével az intézmény működtetéséért a kancellárok feleltek, akik felett a munkáltatói jogokat a (felső)oktatásért felelős miniszter gyakorolta.⁵ Ezzel a kormány nem

pusztán közvetlen befolyást szerzett a felsőoktatási intézmények mindennapi működésébe, hanem a rektoroknak az egyetemi döntéshozatalban betöltött önállóságát is jelentősen csökkentette. Ráadásul, az ezzel együttjáró megnövekedett, pontosabban mesterségesen felduzzasztott kancelláriához kapcsolódó adminisztráció indokolatlan többletkiadást is jelentett az egyébként sem túlzottan tehető egyetemek számára. A kancellárok és az őket segítő adminisztratív háttér, a kancelláriák működésével tehát a

rektori hivatal mellett, azzal párhuzamosan duplikálódott az adminisztráció, amely a tudományos kutatásba investálható források csökkenését is eredményezte. Annak ellenére, hogy a változtatás egyik fontos, hivatalos indoka éppen az volt, hogy racionalizálja a felsőoktatási intézmények hatékonyságát és költségvetését.

A kancellári rendszer bevezetése tehát az első nagy volumenű, eredményes próbálkozás volt az egyetemi autonómia korlátozására, de hol voltunk ekkor még a 2020-as évek elejének mindent felforgató változásaitól...

ÚJÉVI JÓKÍVÁNSÁG

A koronavírus járvány meglehetősen zavaros és depresszív első évének végén, 2020-ban a jogi karon, miként mindenhol máshol is, a járvány terjedésének megelőzése jegyében telt a szemeszter és egyúttal az év vége is. A decemberben kezdődő vizsgaidőszak ugyanolyan személytelen volt online valójában, mint a szemeszter előadásai, amelyeket értelemszerűen a szobából, monitor előtt kellett lefolytatnunk. Elmaradtak az év végi személyes dékáni jókívánások, a közös karácsonyi koccintások, ráadásul az egész világot meghatározó bizonytalanság az oktatói, kutatói munkára is jelentős mértékben kihatott. A rendhagyó karácsonyt követően, a dékán személyes megbeszélésre invitált minket, kari vezetőket, ahol meglehetősen zavaros jövőképet festett az egyetemmel kapcsolatban. Az informális beszélgetésről úgy

távoztam, hogy a kari vezetők egyetértének abban, hogy a kormányzat részéről a karácsonyi pulykavacsora másnapján belengetett ötlet semmilyen konkrétumokat nem tartalmazott, és lényegében elutasítandó. Az új év első napjaiban azonban az események előre nem látható mértékben kezdtek el felgyorsulni. Más egyetemekhez hasonlóan, a PTE számára is „megnyílt a lehetőség” a modellváltásra, amelyet a világvárvány közepén, kevesebb, mint egy hónap alatt kellett „eldönteni.” Az idézőjelek természetesen arra utalnak, hogy ez valójában nem lehetőség volt, még csak nem is igazi döntés, hanem egy rendkívül aljas és szándékosan felgyorsított eljárás első fázisa, amely az egyetemi vezetők félelmére, lojalítására és opportunizmusára támaszkodott.⁶

A vidéki egyetemek mindegyike sorra került, elsődlegesen az orvosképzést is ellátó három nagy (Debrecen, Pécs, Szeged) voltak a célpontok 2021 elején, holott az előzetes megbeszélések alkalmával azt kommunikálták, hogy a modellváltás nem aktuális. Ezt a MS Teams felületen megszervezett 2021. január 15-i kari tanácson, a jegyzőkönyv⁷ tanúsága szerint maga a rektor mondta el. Úgy érvelt, hogy karácsonyt megelőzően a klinikák jogállásváltozásával kapcsolatos egyeztetésen a klinikákat is magukban foglaló egyetemek alapítványi működési rendbe történő átadása nem aktuális. Aztán január első napjaiban már az alapítványi konstrukcióba történő átmenet gyakorlatilag azonnali döntésre kényszerítette a PTE vezetőit. Miként az számos fórumon, így az említett kari tanácson is több oktató részéről elhangzott, ez kétségkívül eldöntött tény, a modellváltást támogatók szerint, ha a PTE nem kéri az államot a modellváltásra, akkor versenyhátrányba kerül. Január 15-én a jogi kar oktatói még csak véleményt nyilvánítottak arról, hogy a PTE támogassa-e az alapítványi fenntartásba kerülést, holott az időzítés megalázó volt, és az a tény, hogy a parlament elé már február 9-én bekerülne a vonatkozó törvénycsomag, garantálta a folyamat zsaroló jellegét. Az egyetem polgárainak tehát több évtizedes, akár életpályájuk egészét meghatározó, kulcsfontosságú kérdésben kellett véleményt nyilvánítani, valamennyi karon, klinikumon, intézetben stb., igaz, végül a kérdést nem mi, az egyetemi polgárok közössége, hanem a szenátus kétharmados többsége döntötte el. Az akadémiai szabadság elleni összehangolt támadás egyik legördögibb és legalattomosabb húzása volt ez a kormányzatnak: eldöntötte, hogy modellváltás szükséges, egyúttal az érintett egyetemeket olyan helyzetbe hozta, hogy sem elegendő idejük, sem pedig megfelelő in-

formációjuk nem volt arról, mit is jelent ez a változás. De a leggátlástalanabb eleme az egész folyamatnak mégis az volt, hogy bár tisztában voltunk azzal, hogy egy alapítvány és annak kuratóriuma vezeti majd az egyetemet fenntartóként, de a kuratórium tagjainak kiléte csak a modellváltás „elfogadását” követően, a vonatkozó jogszabályok megalkotása után lett világos mindenki számára. Ez az úgynevezett „alku” része volt, az egyetem vezetősége pedig álnaivan azt kommunikálta, hogy ígéretet kaptunk az egyetemi polgárság megfelelő képviselőre a kuratóriumban. A PTE, a többi egyetemhez hasonlóan úgy „ült fel erre a vonatra”, hogy egyetlen dolog volt biztos: az egyetemi autonómia teljes kiüresedése. Az egyetem vezetőinek többsége és a hallgatói képviselő szenátusi tagjai pedig gyáván vagy éppen önös érdekből asszisztáltak mindehhez.

„A VONAT NEM VÁR ...”

A címben és az előző bekezdésben is megjelenő nem túl szerencsés vonatós hasonlat a kancellária részéről fogalmazódott meg az egyeztetések folyamán többször. A január 15-i véleménynyilvánító kari tanácson megjelent a kancellária akkori hivatalvezetője is, aki kifejtette, hogy „praktikus oldalról” kell megközelíteni a kérdést.⁸ Mivel mind a közalkalmazotti státusz elvesztésével, az esetlegesen megszűnő állami ösztöndíjas hallgatói helyekkel, a szenátus és a rektor funkcióinak kiüresedésével és általánosságban az autonómia elvesztésével kapcsolatban számos kolléga aggodalmának adott hangot, és mivel a kancellár (és beosztottjai) részéről ezeket nem lehetett cáfolni, a kritikus hangokra fenyegető választ adtak, és soha nem látott lehetőségéről, pontosabban annak elszállításának esélyéről beszéltek. Azzal érveltek, hogy garanciákat azért nem lehet kérni a modellváltás kapcsán, mert az egyetem kéri a fenntartó minisztériumot, hogy „legyen kedves őt átalakítani”. Emiatt, így az érvelés, írásban semmilyen garanciát nem lehet követelni. A kancellár az egész modellváltás folyamatában egyébként is abban volt érdekelt, hogy a kormányzat belső embereként a modellváltást minél előbb elfogadtassa az egyetemi polgárokkal. Mindez azért nem meglepő, mert az akkori (és mostani) kancellár, 2016 és 2019 között Pécs kormánypárti alpolgármestere volt, majd 2020-ban nevezték ki kancellárnak, a modellváltást követően pedig a fenntartó alapítvány egyik kurátora is lett. A kancellár már a legelején egyértelművé tette, hogy az egyetemi au-

tonómia kérdése nem lényeges szempont. Mivel Szegeden és Debrecenben az egyetemek „felültek erre a vonatra”, így ha a PTE ezt nem teszi meg, akkor az egyetem, a város és a régió is hanyatlásnak fog indulni. Fiatal kutatók elvándorlása, kutatási projektekből kimaradás⁹ és a hallgatói létszám csökkenése hangzott el prognózisként, amennyiben a PTE nem követi a másik két egyetemváros tudományegyetemének döntését. Az eddigiekből is látható, hogy Pécssett, egy gazdaságilag egyébként is elmaradottabb régióban, a további visszaesés, a még sötétebb jövő képe volt az egyik legfontosabb üzenet. Az érvek nem elsődlegesen a modellváltással járó Kánaán, hanem az abból való kimaradást követő biztos pusztulás köré csoportosultak.

A jogi kar kari tanácsa január közepén támogatta, hogy a PTE vezetése tárgyalásokat folytasson az egyetem modellváltásáról, amely – bár még nem tekinthető a modellváltásról szóló kari döntésnek – egyértelműen azt sugallta, hogy a kar meghátrált, és nem szándékozik belefolyani semmilyen autonómiavitába a kormányzattal. A kari tanács elsöprő többsége vélekedett úgy, hogy a kormányzat akaratának megfelelően érdemes a modellváltás irányába elmozdulnia az egyetemnek, ugyanis 13 igen mellett 4 tartózkodás és 1 nem szavazat érkezett. Ez utóbbit a kar akkori általános dékánhelyettese, jelen cikk szerzője követte el, kifejtve azt is, hogy nincs miről tárgyalni, ugyanis tárgyalásról legfeljebb akkor beszélhetünk, ha a felek valamilyen mértékben egyenlőként vesznek részt a folyamatban. A zsarolás, nyomásgyakorlás, a hatalom fitogtatása nem tárgyalási technika, hanem maffiaszerű módszer.

Bár a hallgatók ezen a Kari Tanácson még nem szavaztak, mondván a Szenátusban majd kifejezésre jut a hallgatói álláspont, a 2021. január 28-án lezárt elektronikus döntéshozatal során már megtették, hozzájárulva ahhoz, hogy a jogi kar Kari Tanácsa 17 igen, 5 nem és 4 tartózkodással támogatta a modellváltást, vagyis azt, hogy a „*Pécsi Tudományegyetem Szenátusa támogassa, hogy a rektor és a kancellár kezdeményezze a fenntartónál a Pécsi Tudományegyetem állami fenntartású felsőoktatási intézményből a felsőoktatási modellváltás során közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodási alapítványi fenntartású felsőoktatási intézménnyé alakítását.*” Az egyetem kari tanácsainak többsége hasonló általánosan megfogalmazott határozatot fogadott el, amelyben megjelentek olyan elvárások mint például, hogy az „*átalakulás során biztosítani kell, hogy a Klinikai Központ az orvos- és egészségtudományi képzésben, kutatásban és a betegellá-*

tásban betöltött szerepének megőrzése érdekében a Pécsi Tudományegyetem, mint modellváltó egyetem integráns része maradjon, ellátva országos és regionális szerepét az egészségügyi szolgáltatási rendszerben, illetve annak központi közigazgatási szervek által szervezett kapacitásgazdálkodásában.” Általános feltételek között szerepelt továbbá, hogy a Szenátus döntési jogkörei ne csorbuljanak az átalakulást követően, az egyetem integritását meg kell őrizni, vagy éppen az, hogy az egyetemi autonómia sarkalatos elemei törvényben és alapító okiratban legyenek rögzítve. Az egyetem,

amely így maga kezdeményezte az átalakítását, további peremfeltételeket is megjelölt az alapítvány kuratóriumának létrehozásával összefüggésben. Így például azt, hogy a kuratóriumnak legalább hét tagja legyen (végül öt lett), vagy azt, hogy a kuratórium összetételében az egyéb gazdasági, hatékonysági stb. feltételek biztosítása mellett megjelenjen a tudomány képviselője is.

SZENÁTUSI BÖRLESZK: AVAGY HOGYAN MONDJUNK LE KÉTHARMADDAL AZ EGYETEM AUTONÓMIÁJÁRÓL

A Kari Tanács határozatának másnapján, január 29-én már a Szenátus elé került a modellváltás kérdése, ahol sok esetben, a helyzet súlyához méltatlan személyeskedésig fajuló vita folyt a modellváltást támogató és az azt ellenzők között.¹⁰ Az egyetem vezetésének álláspontja világos volt már az ülés megnyitásakor, amellyel nyilvános nyomásgyakorlás is érvényesült az egyetem vezetői részéről. A rektor és a kancellár is egyértelművé tette, hogy személy szerint a modellváltás támogatói, mivel – bár konkrétumokról maguk sem tudtak beszámolni – a modellváltással új lehetőségek nyílnak meg, és a kockázatok eltörpülnek a modellváltás adta lehetőségek mellett. A felvezetést követően úgy tűnt, hogy az egyetem autonómiáját érintő aggályokkal nem kíván foglalkozni a történelmi döntést megelőzően a Szenátus. Ehelyett azonban olyan részletkérdések és követelések fogalmazódtak meg, mint hogy a PTE integritása a Klinikai Központtal megmaradjon-e vagy, hogy elhagyjanak-e egy-egy mondatot a határozati javaslatból. A modellváltást teljesen ismeretlen feltételek mellett kérő egyetem számára még az is fontosabb volt, hogy javaslatba foglalja a modellváltás célkitűzését, mint az arról való érdemi vita, hogy mit is jelent a modellváltás melletti elköteleződés ebben a

teljesen ismeretlen helyzetben. Amikor az egyetem szenátusa előtt a Természettudományi Kar szenátora először felvetette a legégetőbb problémát, jelesül, hogy egy biankó szerződésben önként mond le az egyetem saját autonómiájáról, úgy, hogy fogalma sincs az alapító okirat tartalmáról, a jelenleg az autonómia garanciájaként megjelenő intézményi struktúráról és döntéshozatali mechanizmusokról, vagy éppen az alapítvány kuratóriumának összetételéről, a többség számára égetőbbnek tűnt annak megvitatása, hogy vajon a határozati javaslatba bekerüljön-e az intézményfejlesztési terv kérdése.

A Bölcsészettudományi Kar oktatói és hallgatói az egyik legjelentősebb kritikussai voltak a modellváltásnak, ennek megfelelően a kar dékánja, aki a helyzethez illően fekete ruhát viselt, a félelemre és az ismeretlennel kapcsolatosan felmerülő nyomásra helyezte a hangsúlyt. Sokan azt gondolták szerinte, hogy az elfogadni készült határozati javaslat bizonyos mértékű garancia, de lehűtené a kedélyeket, ugyanis maga a javaslat is azzal kezdődött, hogy „törekedjék”. A még nem is létező alapítvány, annak kuratóriuma törekedne tehát arra, hogy a szenátusi határozati javaslatban foglaltakat majd megtartja. Bár saját bevallása szerint örömmel bízik bárkiben, főleg abban, hogy az adott szót megtartja, de bízni is csak abban lehet, akit ismerünk, akivel már találkoztunk, amely ebben a helyzetben nem állt fenn. A rövid határidő arra sem adott lehetőséget, hogy legalább a még mindig ismeretlen kuratóriumi tagokkal leüljön az egyetem vezetősége tárgyalni. Az egész kérdés mögött szerinte nem üzleti vagy etikai szempontok állnak, hanem a demokrácia maga. A szenátus semmilyen kontrolllehetőséget nem fog kapni a kuratórium felett (nem is igazán kapott), és egy olyan testület fog minden kérdésben dönteni, amelynek tagjai a nemzet színészeihez hasonlóan, életük végéig kapnak kinevezést, és saját maguk döntenek arról, hogy a kieső tag helyére ki kerüljön be. Az általuk fenntartott, többezres egyetemi polgárság számára pedig semmilyen beleszólási lehetőség nem marad a döntések bármilyen szintű ellenőrzésére. Ez a működés a demokrácia látszatát is nélkülözi.

A szenátusi ülést nézve, amely a mai napig elérhető online, az embernek az az érzése, hogy Bacsó Péter filmjében, az „A tanú”-ban van, ugyanis az összes, a modellváltást támogató javaslat, még ha erősen csúsztatásokkal is volt tele, jelentős támogatást kapott, míg a kritikus hangokat mindvégig igyekeztek figyelmen kívül hagyni. Akárcsak a filmben, az

A MODELLVÁLTÁST TELJESEN ISMERETLEN FELTÉTELEK MELLETT KÉRŐ EGYETEM SZÁMÁRA MÉG AZ IS FONTOSABB VOLT, HOGY JAVASLATBA FOGLALJA A MODELLVÁLTÁS CÉLKITÜZÉSÉT, MINT AZ ARRÓL VALÓ ÉRDEMI VITA, HOGY MIT IS JELENT A MODELLVÁLTÁS MELLETTI ELKÖTELEZŐDÉS

ítélet már itt is régen megszületett, az érdemi, autonómiát féltő hangok pedig egyszerűen vitára érdemtelenné látszódtak. Az egyik legfontosabb példája ennek, hogy az egyébként nem szenátor munkajogász – aki nem mellel a minisztériummal történő egyeztetéseken is részt vett az egyetem képviselőiben – rendkívül sok felszólalási lehetőséget kapott, és egyebek mellett azzal érvelt, hogy a közalkalmazotti jogviszonyhoz képest a munkajogviszony semmilyen érdemleges változást nem jelent. Ugyanis a Munka Törvénykönyvétől kollektív szerződésben korlátozás nélkül el lehet térni, vagyis a közalkalmazotti státusszal járó vé-

delmet akár vissza is lehet hozni kollektív szerződésben.¹¹ Arról persze nem esett szó, hogy a közalkalmazotti státuszhoz képest jóval kevesebb védelmet is kollektív szerződésbe lehet foglalni. Azt is kifejtette, mintegy megnyugtatóan a több ezer érintett státuszt váltót, hogy a modellváltás deklarált célja a munkavállalók élet- és munkaszínvonalának emelése, amely a minisztériumi tárgyalásokon is előadásra került.

Szintén nem rendelkezett szavazati joggal, de a Felsőoktatási Dolgozók Szakszervezetének képviselője előrebocsátotta, hogy nem támogatják a modellváltást, mivel ilyen mértékű változást nem lehet két hét leforgása alatt lefolytatni. Arra, az egyébként evidensnek tűnő, a szenátus többsége számára mégsem releváns tényre is felhívta a figyelmet, hogy bár az egyetem kezdeményezné a modellváltást, de a fenntartó az, aki tiszttában van a döntés következményeivel, ugyanakkor erről utóbbi semmit nem árul el. Ráadásul a legitimáció egy támogató döntés esetén sem lesz meg a szenátus oldalán, mivel még azok is, akik támogatták az átalakulást, a teljes bizonytalanságra szavaztak. A nem oktatókat képviselő érdekképviselő vezetője is arra figyelmeztetett, hogy az általa képviselt 2300 ember messze a legkevesebbet tudja az egész változásról, ugyanakkor egzisztenciálisan a leginkább kiszolgáltatottak a helyzetnek. Számukra a legfontosabb biztosíték az állandóság, amelyet a közalkalmazotti státusz biztosított, ugyanakkor éppen ez az, amely a modellváltás első percétől megszűnik. Nehezményezte azt is, hogy a megismert előnyök kapcsán kivétel nélkül csak a gazdasági szempontú, piaci aspektusok kerülnek elő, de az egyetem nem pusztán gazdasági, piaci profilú kutatásokat végez. Sőt, az universitas eszméjével szemben állna az, ha csak ezeket az aspektusokat vennék figyelembe.

A fenyegető érvek mellett a modellváltás két legfontosabb ígérete, az olcsóbb működtetésre és a kétszer 15%-os béremelésre vonatkozott.¹² Előbbi, a szakszervezeti álláspont szerint is felveti a létszámleépítés lehetőségét, másrészt pedig az illetményemelésre a szóbeli ígéreten túl, semmilyen garancia nem volt. Az akkori helyzetben értelemszerűen azt sem lehetett tudni, hogy vajon kivel kell bérmegállapodásról tárgyalni, hiszen a szervezeti struktúra, akárcsak az átalakulással kapcsolatos kérdések szinte mindegyike, teljesen megválaszolatlanok maradtak.

A Jogtudományi Kar szenátora, a szenátus hivatalból tagjaként jelen lévő jogász dékánnal szemben a modellváltás ellenében érvelt. A munkajogi aggályok mellett (pl. a közalkalmazotti státusszal járó pótszabadság megszűnése) arra a problémára hívta fel a figyelmet, hogy teljesen hiányzik a jogi garanciarendszer, vagyis a szenátus támogató döntését követően a leendő új fenntartó – akit nem is ismerünk – bármit elfogadhat, alapító okiratba foglalhat, úgy, hogy az egyetem polgárai kezében semmilyen eszköz nem marad. Egyetlen határozati javaslat áll rendelkezésre, amely bár kér dolgokat, de azok kikényszeríthetősége jogilag lehetetlen. A kuratórium ellenben kiüresítheti a szenátusi jogköröket, ráadásul a sokat szidott közbeszerzés helyett bár közvetlenül köthetünk szerződést nagyobb cégekkel, de ezek hosszú távú kötelmek, a szükséges eszközök beszerzése ugyanúgy időigényes, mert egy adott céghez leszünk hozzákötve, például az informatikai eszközök tekintetében. A társadalomtudományok, amelyek természetüknél fogva nem piacorientált felfogásúak, ráadásul jelentős lemaradásba kerülhetnek, ha kizárólag a piaci igényekre fókuszál majd az egyetem. Az egyetem nem egy gyár, amely csak a profitot veheti figyelembe. Fontos hivatkozni arra is, hogy egy ún. magánegyetem, amelyet egy kuratórium tart fenn, világnézetiileg elköteleződhet, ad absurdum előfordulhat az is, hogy a kritikus hangokat teljesen elhallgattatják, amely aggályra a későbbiekben a látogató bizottságok felállítása kapcsán még visszatérek. Bár a szenátusi ülésen végig csendben maradt, kollégájának kritikus felvetésére a Jogi Kar dékánja annyit megjegyzett, hogy a kari tanács szavazott, és a modellváltást támogatta, mindezzel egyfajta kari kötött mandátumra utalva próbálta a megfelelő szavazatra ösztönözni kollégáját.

A fenti példák alapján jól látható, hogy a modellváltást és az eljárás módszerét joggal kritizáló kisebbség vagy nem szavazhatott, vagy pedig a véleményüket, bár kifejthették, az abban foglaltakat valamelyik

egyetemi vezető azonnal igyekezett cáfolni. A legabszurdabb magatartást ugyanakkor az egész kéthetes intenzív folyamat során a hallgatói képviselő mutatta. A modellváltás első híreit követően ugyanis a még vizsgaidőszaktól terhelt hallgatók önszerveződő ellenállásba kezdtek, fórumokat szerveztek, és vitatkoztak a jövőt illetően. Paradox módon, az egyetem hosszú távú helyzetében egzisztenciálisan aligha érdekelt hallgatók álltak ki az autonómia, az oktatói státuszok stabilitása és mindazon szempontok mellett, amelyeket észszerűen az egyetem vezetőségének

kellett volna figyelembe vennie. A több száz érdeklődőt megmozgató események, előadások azonban a hallgatói önkormányzat számára mintha nem is léteztek volna, a legfontosabb vitára, így a hivatalos hallgatói érdekvégyesítésért felelős szerv képviselői el sem

mentek. Maguknak szerveztek saját „vitát”, ahová olyan egyetemi vezetőket hívtak meg, akik teljes mellszélességgel álltak ki a modellváltás mellett. Az ominózus szenátusi ülésen az egyik dékán nyilvánosan gratulált is a HÖT-nek, akik szerinte a régi időket idézve vitték végig a hallgatói érdekvégyesítést ebben az ügyben. Ez álszent, a hallgatók többségét sértő kijelentés volt. Egybecseng azonban ezzel az, ahogy az egyetemi hallgatói önkormányzat és annak vezetői önös, vélhetően politikai érdekből cserbenhagyták a hallgatókat. Azt gondolom, hogy ez a modellváltás máig ható, egyik legfontosabb tragédiája.

MI VALÓSULT MEG?

A PTE honlapján számos, a modellváltást alátámasztó összefoglalás található, ahol egyebek mellett a korábban oly sokat kritizált autonómia kérdése is előkerül.¹³ Bár a hivatkozott cikk maga félreérthető módon azt üzeni, hogy a modellváltással az egyetemi autonómia növekedett, de a pénzügyi mozgástér növekedése és a vagyonelemekkel történő gazdálkodás szerepel az autonómia szó mellett. Mindezekon felül a honlap azt is hirdeti, hogy a modellváltással a szenátus mozgástere megmarad, mivel az eddigi döntési jogkörökben, amelyeket immáron a kuratórium gyakorol, előzetes véleményezési és egyetértési jogot kell kapnia. Ráadásul a 2021-es hír hangsúlyozza, hogy az egyetemi autonómia biztosítékeként a felügyelő bizottság egyik tagját a szenátus választja.

2021 júniusában bejegyezték az egyetemet fenntartó alapítványt, amelynek elnöke Bódis József akkori felsőoktatásért, innovációért és szakképzésért felelős államtitkár, a PTE rector emeritusa lett. Tagjai

pedig Mikes Éva, a Dél-dunántúli Gazdaságfejlesztési Zóna kormánybiztos, korábbi fideszes országgyűlési képviselő, Pécs korábbi alpolgármestere, Szili Katalin miniszteri biztos, Decsi István, a PTE cancellárja, korábban szintén Pécs alpolgármestere, valamint dr. Rappai Gábor, a PTE Közgazdaságtudományi Karának professzora lettek. Ahogy az várható volt, bár a hivatalos indokolás szerint „az alapítvány a mindenkor kormányzattól független”¹⁴, annak tagjai (Rappai Gábor kivételével, aki egyébként nagyon korán távozott is a kuratóriumból) a kormánypárt-hoz lojális, helyi szereplők. Két kivételtől (Rappai mellett, Bódis maga is professzor volt, az egyetemhez számos ponton kapcsolódó orvos, ugyanakkor mégiscsak kormányzati funkcióból váltott az egyetem élére) eltekintve gyakorlatilag semmilyen tudományos háttérrel nem rendelkező politikusok kerültek az egyetemet fenntartó kuratóriumba. A Felügyelő Bizottság első elnöke Szemerey Zoltán, a Pécsi Sörgyár társtulajdonosa, tagjai pedig egy másik pécsi vállalkozó, Kleisz Zoltán és a jogi kar dékánja, Fábián Adrián lettek.¹⁵ Utóbbit később a felügyelőbizottság elnökévé, majd 2025-ben az egyetem rektorává választották, felügyelőbizottsági helyét, egyébként az egyetem leköszönő rektora örökölte meg.

A kuratórium az eredeti formájában nem működött túl sokáig, ugyanis először Rappai professzor távozott 2023 decemberében, majd pedig Bódis József elnök is felállt. Bár a Fidesszel való korábbi kapcsolata miatt egyébként is nagy esélye volt annak, hogy a kuratóriumi elnöki pozíciót nem töltheti be sokáig, ő maga azzal indokolta távozását, hogy nem volt képes megvalósítani az egyetem nagyobb piacosítási törekvéseit.¹⁶ Bódis persze nem lett elfelejtve, jelenleg az alapítvány elnöki főtanácsadójaként funkcionál. A vállalkozószellem hiányát a kuratórium gyorsan igyekezett pótolni, méghozzá a Mészáros Lőrinc vállalkozó nevéhez köthető MHB Bank vezérigazgatójának, Barna Zsoltnak a kuratóriumi elnökké választásával.¹⁷ 2026. január 31-ével Barna Zsolt egyébként a kuratóriumi elnöki tisztségről és a tagságról is lemondott, amelyet azzal indokolt, hogy az egyetem modernizációs programjának kidolgozása ekkor fejeződik be, így a maga részéről feladatát teljesítette.¹⁸ Vele és a Rappai helyére kinevezett (pontosabban a felügyelőbizottságból átkerülő) Szemerey Zoltánnal a kuratórium ugyanakkor nem lett vádolható azzal, hogy a tudományt autentikusan tudná képviselni.

Ez utóbbi azért is eredményez mérhetetlenül cinikus helyzetet, mert a kuratórium nyomására egyre erőteljesebb elvárásként jelentkezik a magas szintű,

KOMOLY ELVÁRÁSOK MELLÉ ELHANYAGOLHATÓ TÁMOGATÁS PÁROSUL

Q1 és Q2-es nemzetközi folyóiratokban történő publikálás. Mindehhez érdemben segítséget nem nyújt az egyetem. Saját tudományterületemen, a jogtudományban tapasztalatból elmondható, hogy a PTE könyvtárának angol nyelvű könyvvállományát saját, itthoni könyvtáram messze túlszárnyalja (mennyiségben és minőségben egyaránt), open access támogatás lehetőségével jelentős jogtudományi folyóiratoknál nem rendelkezik a PTE, az anyanyelvi „proofread” fogalmáról pedig mintha a kuratórium tagjai nem is hallottak volna. Bár a jogi kar egykori dékánja, az egyetem újonnan megválasztott rektora nem győzi hangsúlyozni, hogy támogatni kell a kollégák nemzetközi megjelenéseit, a valóság teljesen mást mutat. Az előremeneteli lehetőség pedig az utóbbi három évben jelentősen szigorodott. Két évvel ezelőtt például a Jogtudományi Kar dékánja kör-e-mailben arról tájékoztatta a munkatársakat, hogy a kuratórium elvárásainak megfelelően a jövőben csak olyan habilitációval rendelkező adjunktusok docensi pályázatát tudja támogatni, akik legalább egy Q1-es vagy Q2-es publikációval rendelkeznek. Mivel tudomásom szerint, amelyet egyebekben az MTMT

adatbázisa is megerősít, a jogi kar docensi és professzori állományának jelentős többsége nem rendelkezik a fenti minősítésű publikációk egyikével sem, így kértem,

hogy az esélyegyenlőség jegyében mutassa be a kar, hogy az említett Q1-es vagy Q2-es publikációkkal hány százaléka rendelkezik a már kinevezett docenseknek és egyetemi tanároknak. 2023 decemberében kelt nyílt levelemre sajnos azóta sem kaptam érdemi választ, a dékán egy rövid válaszát leszámítva, amelyben arról tájékoztattott minket, hogy bár nem akarja bagatellizálni a kérdést, nem hagyhatja figyelmen kívül a pragmatizmust sem. Utóbbi kapcsán pedig álláspontja szerint semmi jelentősége sincs annak, hogy ki mivel ért egyet, ugyanis van egy (a kuratórium által elvárt) közfeladat-finanszírozási megállapodás, bevételi indikátorokkal, amelyhez nem szükséges senki egyetértése sem. Ez a válasz egy mondatban összegzi a modellváltás eredményét: a számok és az „éves vagy többéves terv” teljesítése a kizárólagos szempont, míg a kutatás minősége, a kollégák megbecsülése és támogatása nemzetközi sikereik érdekében másodlagos. Komoly elvárások mellé elhanyagolható támogatás párosul. Igaz, a már megjelent, magas szintű publikációk után, utólag lehetséges finanszírozásért pályázni (vagyis nem alanyi jogon jár), de aki már írt angolul magasan jegyzett folyóiratba tanulmányt, az tisztában van vele, hogy sokszor a befektetett energia és pénz nem térül meg, mert a tanulmányt végül nem közlik. Az előkészületi fázis-

ban pedig gyakorlatilag semmilyen támogatást nem kapnak a kutatók az egyetemről.

A beígért kétszer tizenöt százalékos béremelés, amely a modellváltás egyik fontos ígérete volt, ténylegesen soha nem érkezett meg. 2022 januárjától az első tizenöt százalék bár beépült az illetményekbe, a második emelés teljesítményalapon, az úgynevezett teljesítményértékelési rendszer részeként adható. Az elmúlt három évben bekövetkezett jelentős drágulás és infláció hatására ez a mértékű béremelés érdemi életszínvonal-emelkedést sajnálatosan nem eredményezett, ráadásul munkáltatói diszkréción is múlik, hogy vajon az egyetem munkavállalója év végén megkapja-e a következő évben a havi plusz 15 százalékot. A teljesítményértékelés fontos eleme a tudományos publikációk száma, az egyetemi közéleti szerepvállalás, a tehetséggondozás, vagy éppen a hallgatók mentorálása. Kissé abszurd, hogy egy jelentős nemzetközi konferencián történő előadás tartása (melynek utazási költségét sajnos csak részben tudja az egyetem finanszírozni) pontszámban egyenlő a tanulási nehézségekkel küzdő hallgatók mentorálásával, de nem ez a legaránytalanabb aspektusa az értékelési rendszernek. Az elmúlt pár évben ugyanis a „hallgatói lemorzsolódás megelőzése” érdekében kari szinten előadásokat és szemináriumokat látogató bizottságok is működnek rektori utasítás alapján¹⁹, amely bizottságok a kollégák óráira előzetes bejelentkezés nélkül bemehetnek, majd az ott elhangzottakról, az előadás minőségéről részletes jelentést (ún. óralátogatási naplót) készítenek. A bizottságok összetétele rendkívül vegyes (a dékáni vezetéstől a szakfelelősön át a hallgatói képviselőig), és a személyes beszámolók alapján az egész helyzet meglehetősen megalázó és frusztráló az oktatóra nézve. Egyrészt, a bizottság váratlan megjelenése azt az érzetet kelti a hallgatókban, hogy az előadóval kapcsolatban valamilyen hivatalos eljárás van folyamatban. Másrészt, a bizottság tagjai elhanyagolható kivétellel, jó eséllyel az előadás témájához egyáltalán nem értenek, annak minőségéről így nem képesek objektív, minden szempontot figyelembe vevő jelentést készíteni. Harmadrészt pedig, a modellváltást követően jelentősen átpolitizált egyetemi kuratórium részéről könnyen megjelenhet az az igény, hogy a kritikus hangok ne jelenjenek meg az előadásokon, amely megvalósulásáért a már működő kari bizottságok könnyedén felhasználhatóvá válnak. Ráadásul, mivel a „meglátogatott” előadások oktatói számára nem teljesen világos, hogy milyen következményei lehetnek az elkészült jelentéseknek, ugyanis erre vonatkozóan a rektori utasítás nem tartalmaz szabályokat, így a bizottságok működése nagyon könnyen eredményezhet igazodást a rend-

szerek való megfelelés érdekében. A félelem nem alaptalan, ugyanis az említett teljesítményértékelés során egy „rossz” előadás és az erről készült jelentés könnyen eredményezheti a teljesítményre fizethető illetménykiegészítés elvesztését.

A modellváltás ellenében felszólalók többsége kivonult az egyetemi, kari közéletből, a közeg feudális jeleket mutat, amelyben a rendszer leghasznosabb szolgálói és a piacosodást hirdető eredményesek, az autonómiáért kiálló, azok, akik egy igazságosabb és nem melleleg valódi tudományos egyetemen hittek, alulmaradnak, és jó eséllyel hosszabb távon kiégnek. Ők azok, akik arra a bizonyos, sokat emlegetett „vonatra” sohasem szálltak fel, és már jó eséllyel nem is fognak...

JEGYZETEK

1. Megszavazták: csak a fővárosban lesznek állami egyetemek, *eduline*, 2021. április 27., <https://eduline.hu/felso-oktatas/20210427%5Fparlamenti-szavazas-egyetemek>
2. A pécsi felsőoktatás története valóban 1367-ig nyúlik vissza, de az, hogy a PTE jogfolytonosságát a Nagy Lajos király kérésére V. Orbán pápa által alapított első magyar egyetemhez vezessük vissza, meglehetősen problematikus. Már csak azért is, mert a rendkívül rövid életű (pár évtizedes) középkori studium generale (melynek helyszíne eltér a PTE jelenlegi campusaitól, ráadásul a régészek megosztottak abban, hogy a 20. század második felében feltárt épület, valóban a középkori egyetem épületének maradványai) egykori működésére utaló dokumentumok a török uralom alatt gyakorlatilag megsemmisültek. Tény, hogy a PTE a mai napig a középkori egyetem szellemi örökségét sajátjának tekinti, de annak jogutódjaként semmi esetre sem tekinthetünk. A 14. század végi megszűnést követően 1746-ban alapítottak teológiai főiskolát, majd 1785-ben a győri királyi Akadémia költözött a városba, amely rövid időn belül, 1802-ben került vissza eredeti székhelyére. 1865-ben jön létre a jogliceum, végül pedig 1923-ban a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem Pécsre kerül. Ez a momentum tekinthető a pécsi egyetem tényleges megszületésének. Az egyetem történetét részletesen lásd: Egyetemünk története, *Pécsi Tudományegyetem*, 2025 <https://pte.hu/hu/egyetemunk/egyetemunk-tortenete>
3. Daniela CRACIUN – Georgiana MIHUT: Requiem for a Dream: Academic Freedom under Threat in Democracies, *International Higher Education*, 2017/90, 15–16. <https://doi.org/10.6017/ihe.2017.90.9999>. Ezzel összefüggésben érdemes utalni arra is, hogy a „nagy modellváltási” hullám másik fontos aspektusa az volt, hogy a

- 2021–2027-es ciklusra az Európai Unió jelentős kutatási és innovációs forrásokat irányozott elő, amelyből hazánkban értelemszerűen az egyetemek is jelentős forrásokhoz juthattak (volna). A 2022-es választásokat megelőzően formálódó ellenzéki összefogás ugyanakkor magában hordozta annak veszélyét, hogy Fidesz az ezekről a forrásokról való rendelkezés lehetőségét egy esetleges választási vereséggel elveszíti. Azáltal, hogy a kutatóegyetemek jelentős részének fenntartójává olyan kuratóriumokat tettek, melyek tagjai a párthoz lojális emberekből álltak, a megnyíló források (ideértve az egyetemeknek adott ingatlanvagyonokat is) végső soron kormányváltástól függetlenül formálisan a párthoz közel maradhattak. Az EU, miként azt az olvasó is tudja, azonban az egyetemi autonómiákat ért támadás miatt a modellváltott egyetemeket gyakorlatilag elzárta ezektől a forrásoktól.
4. A modern autokrata legalista eszközökről lásd: Kim Lane SCHEPPELE: Autocratic Legalism, *The University of Chicago Law Review*, 2018/2, 549–556.
 5. Bár a jelen írás fókuszában álló úgynevezett „modellváltásokat” nem sokkal megelőzően, a felsőoktatási törvény 2018-as módosításával a jogszabály a kancellárok jogállását taglaló részben immáron nem nevesíti a minisztert, hanem a fenntartó feladataként határozza meg a munkáltatói jogok gyakorlását a kancellárok felett, az állam nevében ugyanakkor a fenntartói jogokat az oktatásért felelős miniszter gyakorolta a törvény 4. §-a szerint. A modellváltás egyik fontos hozadéka volt, hogy az állam, illetve a miniszter fenntartói jogosultsága formálisan kikerült a „modellt váltott” egyetemek esetén, és immáron az egyetemeket fenntartó alapítványok tekinthetők a „fenntartónak”.
 6. Drinóczi Tímea, aki akkor még a PTE professzora volt, 2021 februárjában írt blogbejegyzésében maga is ezeket a szavakat használta, kiegészítve azzal a ténnyel, hogy az ún. modellváltás egy erőltetett privatizálás semmint az egyetemek autonóm döntése volt. Lásd: Tímea DRINÓCZI: Loyalty, Opportunism and Fear – The forced privatization of Hungarian universities, *Verfassungsblog*, 2021. február 5., <https://doi.org/10.17176/20210205-115806-0>
 7. A dolgozat megírásához felhasznált ülések jegyzőkönyveit belső levelezésekből kerestem vissza, sajnos azok nyilvános felületen (tudtommal) nem érhetők el, így az abban foglalt megállapításokat szó szerint nem tudom idézni, forrásmegjelölésre ugyanis nincs lehetőségem.
 8. A modellváltást valamilyen okból erősen támogató egyetemi vezetők oldaláról számtalan esetben felmerült, hogy a modellváltást a praktikum oldaláról kell megközelíteni, és semmi esetre sem emocionálisan vagy éppen az akadémiai szabadsággal kapcsolatos dilemma felől.
 9. Mint utóbb kiderült, paradox módon éppen a modellváltás miatt maradtunk ki jelentős uniós forrásokból. ABLONCZY Bálint: Huxit a felsőoktatásban – ezt jelentí valójában az Erasmus befagyasztása, *VálaszOnline*, 2023. január 6., <https://www.valaszonline.hu/2023/01/16/felsooktatasi-egyetemi-modellvaltas-erasmus-program-europai-unio-huxit/>; HALMAI Katalin: Levelet írt az Európai Bizottság, búcsúzhatnak az Erasmustól a fideszes irányítás alatt álló alapítványi egyetemek, *Népszava Online*, 2023. január 9., https://nepszava.hu/3181304_europai-bizottsag-erasmus-alapitvanyi-egyetem-tamogatas-leallitas
 10. Az akkor még a Közgazdasági Kar professzora, nem sokkal később pedig az egyetemet fenntartó alapítvány egyik kurátora, Rappai Gábor, akinek a később történetek miatt értelemszerűen érdekében állt a modellváltás támogatása, elég egyértelműen kiállt az egyetem piaci szerepvállalása mellett. Ahogyan ez a szenátusi ülésről készült videón is elhangzott, elsődlegesen a modellváltást ellenző (leginkább Bölcsész és Természettudományi Karok) dékánok irányába azt a kérdést fogalmazta meg, hogy „Vajon erkölcsös-e a más karok és egységek szervezetéből élő karok és szervezetek részéről az, hogy fenn akarják tartani ezt az állapotot?” Az állapot, amelyre utalt, a PTE „jelenlegi” állapota volt, amelyben – álláspontja szerint – képtelenség elegendő forrást bevonni, és amely miatt képtelenség a feladatok hatékony elvégzése. Bármennyire is racionálisnak tűnik az érvelés, mindez a modellváltást követő időszakra is előremutató kijelentés volt. Amennyiben egy kar, intézet nem termel profitot, az egyetem egésze számára az az intézet és annak foglalkoztatottjai sokadlagos szereplők, ezzel pedig egy rendkívül aránytalan javadalmazási és támogatási rendszer is létrejött a PTE-n, melynek értelemszerűen legerősebb kárvallottjai a társadalomtudományok lettek. Az ülésről készült videófelvételt lásd: UnivPécs: *Élő közvetítés a Szenátus üléséről*, 2021. január 29. https://univpecs.com/egyetemi_ulet/elo_kozvetites_szenatus_uleserol
 11. Erről a kérdéssel tartott önálló előadást lásd: BERKE Gyula: Mit hoz a közalkalmazottaknak a modellváltás munkajogi szempontból?, *Nyitott egyetem*, 2021. április 7. https://univpecs.com/modellvaltas/mit_hoz_kozalkalmazottaknak_modellvaltas_munkajogi_szempontbol
 12. UnivPécs: 2 X 15, 2021. október 5.
 13. UnivPécs: *Autonómia és modellváltás*, 2021. május 7., https://univpecs.com/modellvaltas/autonomia_es_modellvaltas
 14. UnivPécs: *Bejegyezték a UNIVERSITAS QUINQUEE CCLESIENSIS Alapítványt*, 2021. június 30. https://univpecs.com/modellvaltas/bejegyezték_az_universitas_quinqueecclesiensis_alapitvanyt
 15. GÜTH Ervin: Mintha a minisztérium leköltözne Pécsre – Így áll most a PTE modellváltása, *Szabadpécs*,

2021. július 30., <https://szabadpecs.hu/2021/07/mintha-a-miniszterium-lekoltozne-pecsre-igy-all-most-a-pte-modellvaltasa/>
16. KAPITÁNY Gergely: Túl fideszes volt? Lemondott Bódis József az egyetem kuratóriumi elnökségétől, *Pécs Aktuál*, 2024. október 8., <https://pecsaktual.hu/arc/tul-fideszes-volt-lemondott-bodis-jozsef/>
17. Pécsi Stop: Mészáros Lőrinchez köthető MBH Bank vezérigazgatója lett a PTE kuratóriumának új elnöke, 2024. november 12., <https://pecsistop.hu/regio/meszaros-lrinchez-kothet-mbh-bank-vezerigazgatoja-lett-a-pte-kuratoriumanak-uj-elnoke/530277>
18. ARADI Hanga Zsófia: Lemondott az MBH-vezér a Pécsi Tudományegyetem kuratóriumának elnöki posztjáról, *telex.hu*, 2026. január 16., <https://telex.hu/belfold/2026/01/16/pecsi-tudomanyegyetem-mbh-bank-vezer-kuratorium-alapitvany-elnok-lemondas>
19. 1/2024. rektori utasítás az Oktatásfejlesztési Kari Látogató Bizottság működéséről, <https://net.jogtar.hu/pte-jogszabaly?docid=A24U0001.PTE&dbnum=584&getdoc=1&searchUrl=/pte>